
DRAGOLJUB CAVARIĆ

KOJA JE CENA KNJIŽEVNOG RADA

Autori i izdavači stupaju slobodno u međusobne ugovorne odnose. Najčešće taj odnos počinje prihvatanjem rukopisa od strane izdavača, ukoliko po njegovoj oceni zadovoljava umetničke, naučne, odnosno književne kriterije, a završava se izlaskom knjige iz štampe i isplatom autorskog honorara. U takvom odnosu pisac najčešće nije više zainteresovan za svoju knjigu koja je izišla iz štampe, a izdavač, pak, nema interesa za dalje afirmisanje autora. Retko izdavač ima svoje pisce, bilo naučnike bilo književnike, odnosno mali broj je pisaca, sem najpoznatijih, koji imaju svoga izdavača. Nema uže i trajnije međusobne saradnje, pa otuda ni uticaj autora na izdavačku politiku nije izrazitiji, kao što ni izdavačka delatnost ne utiče u punoj meri na razvitak književnog stvaralaštva. Takav odnos rezultira kako iz položaja i stava autora, tako i položaja knjige u celini i izdavačke delatnosti posebno, i uslova u kojima ona egzistira. Sve to, razume se, ima određenih negativnih reperkusija na materijalno nagrađivanje književnog stvaralaštva. Nagrađivanje književnika za autorski rad već duže vreme u nas je takvo da ne prelazi nivo minimalnih ličnih dohodaka u Republici, ili je čak ispod nivoa minimalnog ličnog dohotka u Beogradu. Povišenje autorskog honorara nije išlo uporedo sa povišenjem troškova života ni sa povišenjem ličnih dohodaka, već je stalno zaostajalo.

S obzirom na društveni, kulturni i umetnički značaj književnog stvaralaštva, ovakvo stanje dovodi pisca u neravnopravni društveni položaj i degradira njegovo stvaralaštvo.

Ocenjujući nepovoljno stanje u nagrađivanju književnog stvaralaštva, ovo pitanje se postavlja i sa stanovišta slobode stvaralaštva. Sa političkog i pravnog stanovišta ovo pitanje nije sporno,

---

već se ono postavlja zbog nerešenog materijalnog položaja pisaca. Takođe se, još uvek, postavlja pitanje neodgovarajućeg položaja stvaralaca u onim izdavačkim kućama u kojima njihovo stvaralaštvo ima važnu ulogu, sa stanovišta njihovog uticaja na programsku politiku i raspodelu dohotka.

Drugi krug pitanja odnosi se na stav i uticaj društva na poboljšanje položaja autora i tretman njihovog stvaralaštva. Trajna rešenja svih ovih pitanja moguće je očekivati tek u regulisanju akutnog položaja knjige i izdavačke delatnosti.

U sadašnjem trenutku, samo nekolicina izdavača u Srbiji izdaje knjige savremenih naših pisaca. Izdavači se radije opredeljuju za dela stranih autora, jer po njihovoj oceni većina izdanja savremenih domaćih književnika teško se prodaje. Izdavači, s obzirom na uslove u kojima deluju, orijentišu se više na izdavanje onih knjiga koje će se brže i bolje prodavati i doneti veću zaradu.

Istina je, takođe, da sem nekoliko naših velikih autora, većina pisaca nema ni kupaca svojih knjiga ni čitalaca. Razlozi za ovakav odnos publike prema našim savremenim književnicima nalaze se, između ostalog, u nerazvijenim navikama i potrebama za knjigom, niskoj književnoj kulturi, teškoćama da se dođe do knjige, njenoj visokoj ceni, neefikasnoj propagandi knjige i drugom. Razlozi se nalaze i u nedovoljnoj brizi društva za domaću knjigu, jer ona treba da izdrži tešku konkurenciju sa stranim književnim delima. Bibliotekarstvo je, pak, siromašno, bez knjiga i sredstava da ih nabavi u većem obimu.

Autorski honorari u apsolutnom iznosu su mali, dok u strukturi cene knjige učestvuju, manje ili više zavisno od tiraža izdanja, autora i dela. Izdavač pri izdavanju knjiga mora, pre svega, da vodi računa o štampariji i prodavcu, koji uzimaju najveći deo sredstava. Hartija, štampa i prodavac su odlučujući u produkciji i plasmanu knjige, dok autor nalazi sporedno mesto.

Visinu autorskog honorara za objavljivanje književnih dela određuje svaki izdavač posebno, na osnovu svoga internog pravilnika. Ne postoje ni posebni propisi ni dogovori između izdavača i autora o visini autorskog honorara.

Zakon o izdavačkoj delatnosti predviđa da izdavačke organizacije i nosioci autorskih prava uređuju autorska imovinska prava, u skladu sa zakonom i samoupravnim sporazumima koje zaključuju udruženja autora, izdavačke organizacije i autorska agencija. Ova zakonska od-

redba stvara uslove i obaveze da se izdavači i autori, na ravnopravnoj osnovi i u obostranom interesu, sporazumeju o načinu plaćanja i visini autorskog honorara za književno stvaralaštvo, odnosno prevodilaštvo. Do danas, iako je Zakon o izdavačkoj delatnosti stupio na snagu oktobra 1973. godine, ova odredba nije realizovana. Ovim zakonom, takođe, predviđa se da se autorima obezbeđuje pravo učešća u upravljanju u izdavačkom preduzeću u kome mu se objavljuje delo, u skladu sa zakonom i samoupravnim sporazumom koje zaključuju izdavačke organizacije i udruženja autora. Ovim odredbama se, znači, stvaraju pravne mogućnosti i društveni uslovi da autori ravnopravno učestvuju sa izdavačima u određivanju materijalnog nagrađivanja književnog stvaralaštva. I ovaj sporazum nije potpisan, iako su izdavači u svoja opšta akta uneli odredbe kojima se daje mogućnost i pravo autorima da učestvuju u upravljanju izdavačkim radnim organizacijama.

Udruženje književnih prevodilaca pokušalo je da odredi materijalnu vrednost prevodilaštva. Ova akcija bila je jednostrana, pošto druga strana (izdavači) nije prihvatila takve uslove, iako su prevodioci insistirali.

Najčešće, visina autorskog honorara određuje se prema autorskom tabaku za prozna dela, odnosno paušalni iznos za knjigu poezije, ili se plaća po stihu. Ređe se ugovor između izdavača i autora sklapa, o iznosu i isplati autorskog honorara, prema procentu od prodajne cene knjige.

Radi upoređivanja sadašnjeg stanja u načinu isplate i visini autorskog honorara, navešćemo neke činjenice iz prošlosti. Ministar vlade FNRJ i predsednik Saveta za nauku i kulturu doneo je 1952. godine Opšte uputstvo o autorskim honorarima za objavljivanje književnih dela. Tim uputstvom predviđa se, između ostalog, kolika ima da bude skala autorskih honorara, prema vrstama književnih dela. Prema tom uputstvu, pripovetka, novela i roman, koji se štampaju u tiražu od 8.000 primeraka, po jednom autorskom tabaku plaćaju se 10.000; drama i esej, takođe 10.000 dinara po autorskom tabaku, aii štampani do 3.000, odnosno 5.000 primeraka. Poezija je plaćena po stihu 60 dinara, kada je štampana u tiražu od 4.000 primeraka. Prevodioci proznih književnih dela plaćeni su po jednom autorskom tabaku 3600 dinara, odnosno 30 dinara po stihu. Ovaj iznos autorskih honorara predstavljao je minimalni, polazni nivo.

Ako se visina autorskog honorara za prozna dela, po jednom autorskom tabaku, iz toga vre-

mena, uporedi sa prosečnim ličnim primanjima u neprivrednim delatnostima, onda taj odnos predstavlja 10.000 : 12.500 (10.000 autorski honorar, a 12.500 dinara prosečna lična mesečna primanja).

Ako se uzme da je 10.000 dinara predstavljao minimalni honorar za prozna dela, moglo bi se zaključiti da je prosečni autorski honorar bio na nivou prosečnog ličnog dohotka u neprivrednim delatnostima toga vremena. Menjanjem položaja izdavačke delatnosti u pravcu njenog tretmana kao privredne grane, Uputstvo predsednika Saveta za naučnu i kulturnu delatnost FNRJ je dezavuisano novim zakonskim aktima, kojima je dozvoljeno da autori i izdavači slobodno utvrđuju visinu autorskog honorara.

Ako upoređujemo odnos prosečnih mesečnih primanja zaposlenih u neprivrednim delatnostima, sa visinom autorskog honorara za prozna književna dela, u skorijoj prošlosti, uočavaju se znatne razlike u odnosu na 1952. godinu, na štetu autorskih honorara.

U neprivrednim delatnostima, 1970. godine, prosečni lični dohodak iznosio je 1.327 dinara, a jedan autorski tabak književnog teksta je plaćan 800 dinara. To znači da je autorski honorar iznosio 60% od prosečnog ličnog dohotka u našoj Republici. Ako se visina autorskog honorara uporedi sa prosečnim ličnim dohotkom u pojedinim neprivrednim delatnostima, odnos je još nepovoljniji. Iste godine, prosečan lični dohodak u kulturi i prosveti iznosio je 1.630 dinara, što znači da je bio 100% veći od prosečno plaćenog autorskog tabaka umetničke proze.

Honorar za prevođenje književnih dela u 1952. godini, u odnosu na prosečni lični dohodak, bio je tri puta manji, a u 1970. godini u odnosu na prosečni lični dohodak u kulturi i prosveti četiri puta manji.

Od 1970. godine do prošle godine, porast autorskih honorara nije pratio rast prosečnih ličnih dohodaka, ni onaj u privrednim ni u neprivrednim delatnostima.

Prosečni lični dohodak u našoj Republici u neprivrednim delatnostima u 1973. godini iznosio je 2.082 ili za 57% više u odnosu na 1970. godinu. Autorski honorar, međutim, porastao je sa 800 — prosek u 1970. godini — na 1200 dinara u 1974. godini, ili za 50 posto. To znači da je, za četiri godine, autorski honorar sporije rastao nego prosečni lični dohodak u neprivrednim delatnostima za tri godine. Ako se uporedi rast prosečnog ličnog dohotka u naučnim delatnostima, za navedene tri godine, sa rastom prosečnog autorskog honorara, za posled-

nje četiri godine, prosečni lični dohodak je dva puta veći od autorskog honorara.

Prosečni lični dohodak u neprivrednim delatnostima iznosio je 2.082 dinara 1973. godine, u kulturi i prosveti 2.017 dinara, u naučnim delatnostima 2.482 dinara, dok je jedan autorski tabak u 1974. godini u proseku iznosio 1.200 dinara. Ovome treba dodati još i podatak da je minimalni lični dohodak u našoj Republici 1.000 dinara, dok se za Beograd, u kome živi najveći broj književnih stvaralaca i prevodilaca, dozvoljava mogućnost da on iznosi 1.300 dinara.

Prosečni lični dohodak radnika u izdavačkoj delatnosti, u našoj Republici, iznosio je 1970. godine 1.474 dinara, ili više za 674 dinara od prosečnog autorskog honorara za jedan tabak proznog književnog dela. Lični dohoci u izdavačkoj delatnosti porasli su za 50% od 1970. do 1973. godine. U toj godini, prosečni lični dohodak iznosio je 2.217 dinara ili za 1.000 dinara više od prosečnog autorskog honorara za jedan tabak proznog dela u 1974. godini.

Visina autorskog honorara je različita u republikama. Honorari u pokrajinama, međutim, su slični sa honorarima u užoj teritoriji Republike Srbije.

U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, jedan autorski tabak umetničke proze plaća se 1.500 dinara, a stih 15 dinara. Prevod umetničke proze u ovoj Republici plaća se 800 dinara po jednom autorskom tabaku, a prevedeni stih 10 dinara.

U SR Sloveniji, tabak proze se plaća 2.000 dinara, a stih 20 dinara.

U SR Bosni i Hercegovini visina autorskih honorara je slična kao i u Srbiji, dok je u SR Makedoniji niža.

Različita je i skala olakšica prilikom oporezivanja autorskog honorara. Autorima u Srbiji na ime priznavanja troškova umanjuje se osnova za oporezivanje za 30 posto, u Hrvatskoj za 35%, a u Bosni i Hercegovini za 40%.

Visina autorskog honorara je navedena ovde u bruto iznosu. Na taj iznos plaća se određena poreska stopa i stopa doprinosa, različita za svaku opštinu. U Beogradu ta stopa ukupno iznosi 16%. To znači da po odbitku priznatih troškova, autor prima umanjenu sumu honorara za odgovarajući iznos poreske stope, odnosno stope doprinosa.

Radi poboljšanja uslova za materijalno nagrađivanje književnog stvaralaštva, 1971. godine Republička zajednica kulture donela je pravil-

nik o otkupu prvih izdanja književnih dela domaćih pisaca, a nešto kasnije i prevedenih dela, i nadoknadi autorskog honorara. Od 1971. do 1974. godine, autorima je iz ovih fondova isplaćeno 1,208.450 dinara. Izvesna suma novca je data i za stimulaciju prevodilaštva. Ovo je, međutim, samo jedna od mera, kojom se ne može rešiti kompleksan problem autorskih honorara. To je nemoguće i zbog toga što su sredstva nedovoljna, kao i za to što se uzimaju u obzir samo prva izdanja originalnih i prevedenih književnih dela.

U našoj Republici, visina autorskog honorara za prozna dela domaćih pisaca, po jednom autorskom tabaku kreće se od 1.000 do 2.500 dinara. Ovde se podrazumevaju pripovetke, romani, esejistika, kritika i slično. Najčešće se autorski tabak, međutim, plaća od 1.000 do 1.200 dinara. Zavisno od autora, kvaliteta i karaktera dela, čini se ponekad izuzetak u visini honorara. Beogradski izdavačko-grafički zavod i „Vuk Karadžić” plaćaju autorski tabak od 1.000 do 1.200 dinara; „Prosveta” od 1.000 do 1.300, a izuzetno se ta skala penje i do 2.500 dinara ako su u pitanju eminentni autori, izuzetno kvalitetna dela, štampana u većem tiražu. „Nolit” je plaćao 1.200 dinara, ali je Mihailu Laliću, Milošu Crnjanskom, Oskaru Daviču plaćao i 2.000 dinara jedan autorski tabak. „Slovo ljubve” je, takođe, najčešće cenilo jedan autorski tabak 1.200 dinara, a izuzetno i do 2.000 dinara. Neki izdavači, „Nolit” na primer, pripremaju se da povise autorski honorar na 1.500 dinara po jednom autorskom tabaku.

Za poeziju se, najčešće, plaća honorar paušalno za celu knjigu, odnosno po stihu. I ovde ima razlika, zavisno od autora i kvaliteta dela. „Nolit”, na primer, plaća knjigu poezije čiji je obim od 500 do 1.200 stihova od 5.000 dinara do 12.000 dinara. „Vuk Karadžić” plaća stih 10 dinara, Beogradski izdavačko-grafički zavod od 8 do 18 dinara, „Narodna knjiga” od 6 do 10 dinara. „Prosveta” plaća knjige stihova od 7.000 do 12.000 dinara, a izuzetno i 20.000 dinara, na primer knjigu Dušana Matića.

Nije ustaljena praksa da se honorar plaća po procentu, od prodajne cene knjige, iako ima takvih primera. Autorski honorar po ovakvim aranžmanima obično iznosi 12%. Na primer, „Nolit” je sklopio ugovore za sabrana dela Desanke Maksimović, Miloša Crnjanskog i Mihaila Lalića sa honorarom od 12%. Isto tako je učinila i „Prosveta” za dela Oskara Daviča, Branka Ćopića, Iva Andrića i Dobrice Ćosića.

Izuzetno, za knjigu *Vreme smrti*, „Prosveta” je dala 15% autorskog honorara od prodajne cene izdanja. Beogradski izdavačko-grafički zavod, takođe, daje 12% od prodajne cene knjige, sem džepnih izdanja za koja honorar iznosi od 5% do 10%. Ovi procenti određuju se za tiraže koji su u nas uobičajeni, od 4.000 do 6.000 primeraka. Neki izdavači posebno stimulišu autore ukoliko su im veći tiraži izdanja, povišenjem procenta ili povoljnijim načinom isplate honorara.

Isplata autorskog honorara zaključenog na procenat, najčešće se vrši na takav način da se daje odgovarajući avans, obično četvrtina od ukupnog honorara, po predaji rukopisa. Ostali deo obračunava se u određenim vremenskim periodima, prema broju prodatih primeraka. Za izdanja džepne knjige autorski honorar isplaćuje se po izlasku izdanja iz štampe, svejedno što se honorar plaća prema procentu od prodajne cene knjige.

Zaključivanje ugovora o autorskom honoraru po procentu predstavlja izvanredno povoljan odnos i u obostranom je interesu i za autora i za izdavača, ukoliko je sigurno da će se izdanje prodati. Zato se ugovor sa autorima za plaćanje honorara po procentu zaključuje samo sa već afirmisanim i poznatim piscima. Prednost ovakvog odnosa je u tome što je autor zainteresovan za sudbinu svoje knjige do njene konačne prodaje. Većina naših autora, međutim, ne prihvata ovakav aranžman, jer može da dođe u situaciju da ne primi honorar, ukoliko mu se knjiga ne proda. Zbog ovog odnosa, interesi izdavača i autora nisu jedinstveni, a krajnji rezultat je nepovoljan odnos i za jedne i za druge, kao i za sudbinu izdanja. U nekim slučajevima, naročito kada se radi o mlađim autorima i uopšte izdanjima sa niskim tiražom, učešće autorskog honorara u prodajnoj ceni je visoko, iako je honorar apsolutno mali. Na primer, ako se jedna knjiga štampa u 1.000 primeraka, prodaje po 30 dinara, a autorski honorar iznosi 10.000 dinara, onda je učešće autorskog honorara u ceni ove knjige 33%. Iz tih razloga, u našim uslovima i s obzirom na sadašnji položaj izdavačke delatnosti, autorski honorar se ne može pretpostiti isključivo tržišnoj ponudi i potražnji knjige, kako je to sada.

Autorski honorar za prevođenje umetničke proze u „Prosveti” iznosi, po jednom autorskom tabaku 500 dinara; u „Vuku Karadžiću” 600 do 750 dinara; u „Slovu ljubve” od 400 do 450 dinara i u „Nolitu” u proseku 600 dinara, a izuzetno i 750 dinara. Izuzetak u plaćanju i visini autorskog honorara predstavlja Beogradski izdavačko-grafički zavod, koji plaća prevod umetničke proze od 500 do 1.200 dinara.

Za prepeve, prevedeni stih, Beogradski izdavačko-grafički zavod plaća od 4 do 12 dinara, „Vuk Karadžić” od 6 do 8 dinara, „Prosveta” 4 dinara, „Nolit” od 6 do 7 dinara, „Narodna knjiga” do 5 dinara.

Isplata autorskog honorara prema autorskom tabaku, stihu ili paušalno, najčešće se vrši tako da se deo honorara isplaćuje prilikom predaje rukopisa, a ostatak nakon izlaska knjige iz štampe.

Honorar stranim piscima, čija se dela izdaju kod nas, plaća se skoro isključivo u procentu od prodajne cene knjige.

Taj procenat kreće se za autore iz istočnih zemalja od 5% (Bugarska) do 8% (Poljska). Sa autorima sa zapada, ugovor se sklapa u procentu od 7% do 8%. Prilikom zaključivanja ugovora, avans iznosi od četvrtine do polovine ukupnog autorskog honorara. Visina autorskog honorara, odnosno procenat zavisi od tiraža izdanja. Ako je tiraž veći i procenat je veći.

Skupština SR Srbije je sredinom ove godine donela zaključke o unapređivanju izdavačke delatnosti. Tim zaključcima predviđa se menjanje društvenoekonomskog položaja knjige. Osnovni smisao njihov je u tome da se poboljša položaj stvaralaca, izdavača i korisnika knjige, povezujući njihove programske i materijalne interese. Prvi rezultat ovih mera je potpisivanje samoupravnog sporazuma između devet izdavača umetničke literature i Udruženja književnika Srbije. Sporazumom se predviđa da se autorski honorar povišava na nivo prosečnog ličnog dohotka radnika u izdavačkoj organizaciji koja izdaje delo autora. Pored toga, autor dobija i druga prava radnika u udruženom radu. Time ovaj sporazum predstavlja prvi korak u ostvarivanju socijalističkog principa slobodne razmene rada, a nagrađivanje književnog stvaralaštva uklapa se u princip nagrađivanja prema rezultatima rada. Nema sumnje da će ovakvi koraci doprineti i unapređivanju stvaralaštva uopšte.

